

Зъміцер Вішнёў

...чытач зноўку і зноўку застаецца сам-
насам са сваімі здагадкамі...

Катаракта пані Грушы

альбо Шпацыр па целе адной інсінуацыі

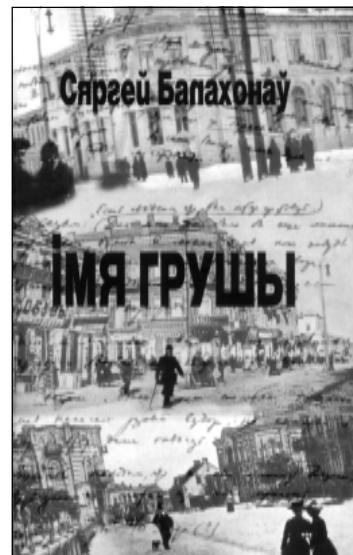
Сяргея Балахонава ведаюць найперш па публікацыях у газеце «Наша ніва» і часопісе «Arche». Тым ня менш выхад ягонай першай кнігі «Імя грушы» (Мн.: Логвінаў, 2005) не застаўся па-за ўвагай патэнцыйнага чытача. У большай ступені гэтаму паспрыяла даволі актыўная рэкламная кампанія, што, між іншым, і насыцірожвае. Якімі слоганамі апелюе гэтая самая «кампанія»?.. Дык вось, газета «Наша ніва» абвяшчае кнігу Балахонава вялікім літарамі: «ПОСТМАДЭРНІЗМ». Быццам і не было яго на Беларусі да спадара Балахонава. А ў часопісе «Arche» чытаем наступнае: «Кніга Сяргея Балахона-ва ёсьць прасторай свабоды беларускага духу, які лучыць страхі, сумневы, журбу, хістаныні і ўсё болей спадзіваньняў і волі зрабіць Беларусь сваёй». У нечым можа і слушная рэклама, але, як на мой погляд, занадта прэтэнцыёзная. Нехта запярэчыць, дык на тое ж яна і рэклама... каб быць прэтэнцыёны. Даруйце, але рэкламующа ўсё ж ня памперсы, а кніга, якая акрамя ролі згаданага вышэй прадукту мусіць даваць і нешта іншае.

Назва кнігі асацыятыўна пераклікаецца з вядомым творам Умбэрта Эка «Імя ружы». Своеасаблівы выклік да творчага суперніцтва? Дык наколькі «груша» Балахонава можа супернічаць з «ружай» Умбэрта Эка, і ці можа ўвогуле?

У прадмове да кнігі «Імя грушы» Юнэля Крупен'ка заўважае: «Аўтар пакідае чытача на постмадэрновых ростанях, даочы права самому абіраць выйсьце». Гэтая заўвага так бы і засталася заўвагай, калі б ня ведаць уласна-тэарэтычныя тэксты Балахонава. Так, у артыкуле «Архіпелаг постмадэрнізму або Аналізу халодная съязза» («Arche», № 3, 2003), ён піша: «Маё лёгкае-лёгкае абыходжаньне з паняткам «постмадэрнізму» вынікае адно з таго, што ўжо даўненька ўсъядоміў для сябе істу постмадэрнага мысленіня, істу – уласна для мяне – постмадэрнізму ў літаратуры. Мне бяз розніцы, можна даць азначэнье постмадэрнізму ў адзін радок ці нельга. Гэта, знаеце, як з каканьнем – калі закаханы, дык да лямпачкі праблемы з дэфеніцыяй да-дзенага панятку». Даніла Жукоўскі акрэслівае сітуацыю больш трапна («Arche», № 1, 2004): «...лёгкасць, з якой аўтар заходзіць патрэбныя рысы і выдае твору ПМ-сертыфікат, спакушае агала-сіць шэдэўрамі постмадэрну па-балахонаўску “Чжуан-цзы” або “Гільгамеша”».

Прыналежнасць да постмадэрнізму ёсьць знакам якасці. А таму дзвіць, з якой упартасцю творы Сяргея Балахонава залічаюць да лепшых узороў да-дзенага кірунку. Я маю на ўвазе тых, хто «раскручвае» рэкламную кампанію вакол «Імя грушы». Дык што ж за «садавіна» перад намі: «груша» ці «генетычны вырадак» – гэтак званы мутант? І ці ёсьць выхад для чытача, пра што съцвярджае Юнэля Крупен'ка?

У кнізе шэсцьць празаічных твораў: раман і пяць апавяданьняў. Перш чым ацэніваць сутнасць значнасць напісанага, спынюся на стылістыцы зборніку. Бадай, анічога адпаведнага стылю Балахонава ў беларускай літаратуры няма, бо стыль гэты штучны і няўклюдны, ці больш дакладна: «слоўнікавы». Так не

размаўляюць у нас у звычайнім жыцці ні ў вёсках, ні ў гарадах, ды і з цяжкасцю верыща, што сам аўтар карыстаецца менавіта такой лексікай. Чытаць кнігу неверагодна складана менавіта з-за гэтых акалічнасцяў. Пра семантыку слова часам здагадваешся дзякуючы агульнаму канцэктусу. Да прыкладу, я не адразу ўразумеў сэнс наступных словаў: «спавадаваць, рыманьне, праграчыць, узноўкыць, захвіценыне, масяндзовы, беспахібна і г. д.». Тут можна, вядома, запярэчыць, маўляў, дзея рамана адбываеца ў 1858 годзе... Ну, добра, а што казаць аб трох апавяданьнях, дзеяньне ў якіх адбываецца ў час Другой сусветнай вайны? Не – гэта чыстая інсінуацыя. Часам, праўда, і не бяз таленту. Калі б Уладзімір Арлоў ці Вітаўт Чаропка пісалі такой «балахонаўскай моваю», ці шмат яны мелі б чытачоў? Дарэчы, што датычыцца слоўнікаў, гістарызмаў, дыялектызмаў, слэнгу – гэта нармальная творчая зброя для прафесійнага пісьменніка. Аднак кожнае слова мусіць быць на сваім месцы, у патрэбны час, у патрэбным канцэксьце. Футурысты, дадаісты, постмадэрністы-бумбамлітаўцы зазвычай не спыняліся адно на эксперыменты, а шукалі вартую прастору для тых самых вынаходак, каб не было фальшу.

Моўныя “пошукі” і вычварэнныі Сяргея Балахонава ў сучасным беларускім

літаратурным кантэксце можна параўнаць хіба што з кнігай Андрэя Бурсава «Дзівін» (Санкт-Пецярбург, «Невскій простор», 2002). Так апавяданье «Чаму зноўку псуцца брыцькі?» – гэта даведзе-нае да абсурдызму балахонаўскае. Напрыклад: «Усё навокал брыдзілася. Абрыдзанье таварышылася асягальнасцю, у той час, калі Сыцяблю сугодзілася. Зынчэўку ўсе ладыгі, ці амбулянсы, як іх віталі пальныя чаляднікі, уважным звязам з пазораў памысна ўдырыліся ў капэлю». Ну што, па чым грушы? А ружы?

Раман «Імя грушы» ўмоўна можна падзяліць на трох часткі: «Успаміны Наталы Клыкоўскай», «Ліст Камілы Сьвентажэцкай да Аляксандра Ельскага», «Дзёнык Ірэны Галавацкай». Пасьля прачытанья ўсіх трох частак не пакідае ўражанье няскончанасці. Быццам аўтар разганяе паравоз, а той увесь час спыняеца, і чым далей, тым болей прыпінкаў... і, нарэшце, паравоз застывае ў «агоніі»... Гэта ж можна прасачыць і па аўтаме тэкстаў: першая частка – самая вялікая, другая – меншая, а трэцяя падаеца кастрыраванай... Што гэта – жаданье аўтара хутчэй расквітацца з тэкстам ці мастацкая задума? Тут згадваеца раман Юрыя Андруховіча «Маскавіда», пасъля прачытанья якога ў мяне засталося падобнае расчараванье, бо другая частка таго раману відавочна прайграе першай.

Магчыма, прасыцей за ўсё спаслацца на постмадэрнізм. Маўляў, так і задумвалася аўтарам. Прычым чытаць часткі раману Балахонава можна ў любой паслядоўнасці – гэта толькі дадасьць пэўнага прысмаку да творчай гульні аўтара «Імя грушы». Магчыма. Толькі трупы, якімі аздобленая канва раману, не весяляць і не ажыўляюць тэксту.

Дарэчы, гэта датычыцца ўсіх твораў зборніка. Ежа, прыгатаваная аўтарам, падаеца падгарэлай. Падобныя «далікатэсы» прыемней атрымліваць з дапамогаю лабірынту, а не наўпрост «праз дзіверы халупы». Усё ж хочацца гульні са словам, роздумаў, вобразнасці, а ня толькі лозунгай, няхай пачэсных і разум-

ных. Вядома, на Беларусі не стае твораў, што мусяць вучыць любові да бацькаўшчыны, культуры, мастацтва, але ўтым ісправа, што, менавіта, твораў, а не інструкцыяў па стральбе з рэвалвераў.

З усяго прадстаўленага ў зборніку найболыш удалым, нягледзячы на відавочныя недахопы, можна лічыць апавяданье «Паляванье на пачварнага парсюка». У гэтым творы, акрамя ўжо згаданых вышэй пралікаў, ёсьць і станоўчыя моманты. У тэкстах Балахонава ўвогуле не стае гумару – анікага – ані чорнага, ані белага. Аднак гэтым разам “чорны гумар” прысутнічае і ажыўляе сабою мёртвую “карцінку”: «Між тым па месцы віленскім пагудка прабеглася, дзей у адным з хлявоў мяшчансікі съвіння ў прыплодзе прынесла нейкую бэстыю, пачвару заістую. Ніхто ня ведаў, што рабіці з вырадкам». Зрэшты, увесь гэты твор зьеведзены да маралі: «Будзеш лавіць адразу дзівюх мушак – ня зловіш аніводнай».

У апавяданні «Second Security» трапляюцца ўжо знаёмыя штампы: «Гэта яго вельмі дапякала, бо меў геніяльную неасцярожнасць памысліць пра стварэнне беларускай дзяржавы». Чаму штампы? Дык як інакш... Бо сярод съмерці каханыя героя аповеду хвалюе толькі гэтае адно. Не пакідае увесь час думка, што да такіх балахонаўскіх высноваў трэба прыходзіць праз іншыя літаратурныя хады. Якія? Васіль Быкаў, Але́сь Раданаў – чым ня прыклад? Бярэм любы іх твор – чытаем і прыходзім да тых самых думак – без падказак, бяз слоўных выкрунтасаў, бяз штампаў. Гэта і ёсьць прыклад вышэйшага літаратурнага пілатажу.

Тры апошнія апавяданні зборніка «Пятнаццаць лішніх хвілін», «Ня руш майго страху», «Съмерць лютністы» можна ўмоўна аб'яднаць у адзін цыкл, бо іх лучыць Другая сусьветная вайна. Адметнае ў гэтых тэкстах тое, што аўтар ненавязыліва (хоць, часам, і нахабна) схіляе чытача да пераасэнсаванья недалёкай гісторыі.

«Ня руш майго страху» — проста фантастычны аповед, і да постмадэр-

нізму ня мае анікага дачынення. Тут, акрамя НКВДэшнікаў і нямецкіх вайскоўцаў, паўстасе постаць іншапланетніка. Але наперад, як павінна быць «паводле гісторыі па-Балахонаву», выходзяць змагары за вольную Беларусь – яны і перамагаюць. Утопія – але прыгожа. Шкада адно – аўтар асабліва не імкнецца да развагаў – ён толькі фіксуе, нібыта фатографуе. З цемрачы раптоўна выплываюць незнанёмыя твары і гэтак жа нечакана зынікаюць. Чытач зноўку і зноўку застасцца сам-насам са сваімі здагадкамі.

Апавяданьне «Съмерць лютністы» бянтэжыць ад самага пачатку: «Як па-прайдзе, расстрэлы дужа нервавалі менскі люд». А што: расстрэлы могуць не нерваваць (які заўгодна люд)? Раптоўна натыркаешся: «Гэта не паззія, а парнаграфія». Цікава, а ці ведалі героі твору слова «парнаграфія»? Бо за пару старонак да гэтага аўтар у падрабязнасцях распавядае, што слова «сэкс» не гучала – было невядомае і яго замяняла слова «любоў», яно прамаўлялася з пэўным пранонсам, своеасаблівым прыдыханьнем.

З сюжэтам Балахонаў «накруціў». Тут табе аповед старога амерыканца, дзе і бандзюгі-бальшавікі, і змагары за вольную Беларусь, і немцы. У гэтым карагодзе і каханье двух хлапчукоў да адной кабеты, і нечаканае забойства аднаго хахаля другім. І ўсё гэта праз недагаворкі і жменьку містыкі. Напрыканцы аўтар спрабуе яшчэ больш заблытаць чытача: «Але аднойчы ў траўні, калі маладыя былі ўдваіх дома, нехта кінуў

у вакно гранату». Хто? Дзеля чаго? Навошта? Заставецца зноўку таямніцай. Даніла Жукоўскі гэтак адазваўся на твор Балахонава: («Arche-Скарны», № 6, 2001): «Некаторыя аўтары спрабуюць карнавалізаваць нават калабарацыю ў акупаваным фашистамі Менску».

Ва ўсіх шасьці творах Сяргея Балахонава героі страляюць, страляюць направа і налева. Акрамя таго, аўтар шырока выкарыстоўвае элементы містыкі, якую чытач абавязаны браць на веру. Вобразнасць Балахонава спыняецца на фразах кшталту: «Людзі маўчалі, міжволі мераючы тэмпературу не па Цэльсію, а паводле НКВД». Зрэшты, сярод зъмешчанага ў зборніку, самымі слабымі можна лічыць аповеды, звязаныя якраз з Другой сусветнай вайною. Шкада, што аўтар не адважыўся выключыць іх з кнігі. Верагодна, тады ўражанье ад прачытанага было б значна лепшым.

У артыкуле Юрый Лотмана «Выход з лабірынту» ёсьць слова: «Такім чынам, розныя дзіверы, расчыненыя перад чытачом крывадушным аўтарам, вядуць не ў прасторныя і ясныя залы, а ў нейкі заблытаны лабірынт. Слова гэтае ўжыта намі не выпадкова: вобраз лабірынту – адзін са скразных для самых розных культур сімвалаў – зъяўляецца як бы эмблемай рамана У. Эка». Хочацца спадзявацца, што катараекта ня будзе перашкодай да выходу з лабірынту для пані Грушы... Но катараекта тая зьявілася, «нарадзілася» са стыллю, так званай вобразнасці, сюжэтнай хады, ды іншых пісьменьніцкіх інгрыдыентаў.